

EEN
PLUSPUNT
VOOR DE
NATUUR

natuurpunt

LIFE Kleine Nete
Europese topnatuur in herstel

Colofon

Overname uit deze publicatie, om nog meer mensen warm te maken voor natuur in de vallei van de Kleine Nete, is toegelaten en wordt toegejuicht. Wel dient steeds verwezen te worden naar deze publicatie en haar initiatiefnemer Natuurpunt.

Voor meer info:

www.life-kleinenete.be • wout.opdekamp@natuurpunt.be • 0491-71 33 25

Redactie: Wout Opdekamp

Verantwoordelijke uitgever: Chris Steenwegen • Coxiestraat 11 • 2800 Mechelen

Foto's: Rabbits Ballooning, Diane Appels, Maarten Jacobs, Wim Dirckx, Gilbert Hilken, Vilda • Jeroen Mentens/Rollin Verlinde, Jorg Lambrechts, Jules Robijns, Jonas Mortelmans, Charly Farinelle, François Van Bauwel, Bart Slabbinck, Staf De Roover, Leo Vaes, Luc Meert, Wouter Vanreusel, Indra Jacobs, provincie Antwerpen, Joris Menten.

Deze folder werd gerealiseerd met de steun van het Life-fonds van de Europese Unie.

Welkom in de vallei van de Kleine Nete!

De vallei van de Kleine Nete is een prachtige regio in het hartje van de provincie Antwerpen. Het landschap is nog mooi bewaard en daarom is het er heerlijk fietsen, wandelen of zelfs varen. Deze brochure neemt je mee op speurtocht door het gebied. We nodigen je uit om zelf een kijkje te komen nemen en te genieten van de bijzondere natuur in van de vallei van de Kleine Nete. Welkom!

Voor de Kleine Nete begint het allemaal in het noordoosten van de provincie Antwerpen waar ze ontspringt uit verschillende bronnen. Tussen Lichtaart en Herentals passeert de Kleine Nete de natuurgebieden Heiberg-Snepkensvijver, het Schupleer en de Kleine Netevallei. Ten noorden van Herentals doorsnijdt de Kleine Nete de Kempense heuvelrug waar bossen, vennen en paarse heide elkaar afwisselen. Met haar slingerend verloop bepaalt ze tussen Herentals en Lier het rivierlandschap met bloemenrijke beemden, venige moerassen en mysterieuze broekbossen.

Deze unieke habitats zijn sterk achteruit gegaan in Europa. Samen met haar vrijwilligers werkt Natuurpunt al geruime tijd aan het herstel van deze natuur in de vallei van de Kleine Nete. Met de financiële steun van de Europese Unie voor het LIFE-project 'Kleine Nete' zal Natuurpunt samen met de Vlaamse Milieumaatschappij en de Provincie Antwerpen tussen 2011 en 2015 nog meer nieuwe kansen creëren voor natuur in de vallei.

Levensader

De Kleine Nete en haar zijrivieren kronkelen zich door het landschap. Hierdoor ontstaan tal van overgangen tussen natte en droge biotopen. De vallei van de Kleine Nete vormt een uniek ecosysteem waar tal van planten en dieren zich thuis voelen.

Broekbos

Wilgenstruwelen vormen de overgang tussen natte ruigtes en broekbossen. In de vallei vinden we twee types broekbossen, namelijk een getijde- en een grondwatervariant. De eerste zijn voedselrijker omdat ze regelmatig overstromen. Het zomerklokje is een soort die van deze uitzonderlijke omstandigheden profiteert. De broekbossen die gevoed worden door grondwater komen voor op valleiflanken. Op enkele plaatsen staat er slangenwortel. Broekbossen en wilgenstruwelen herbergen veel zwammen en zijn belangrijk voor spinnen, loopkevers en lieveheersbeestjes. Ook vogels zoals de nachtegaal voelen er zich thuis. Deze zangvogel is in heel Vlaanderen sterk achteruit gegaan. Met vijftien koppels vormt de Kleine Netevallei nog een stevig bolwerk. Het is een aanrader om op een zwoele voorjaarsavond naar hun prachtige zang te gaan luisteren.

Slangenwortel

Spetterend!

Waterplanten zoals fonteinkruiden tieren welig in de vele meanders van de Kleine Nete en haar zijlopen. De rivier bruist dan ook van het leven. Boven het water dartelen de beekjuffers terwijl de bever op de oever knaagt aan een verse wilgentak. Onder water voelen de kleine modderkruiper en de rivierdonderpad zich thuis.

Rivierknorhaan

De rivierdonderpad legt zijn eitjes onder een ijzerzandsteen of boomwortel. Het mannetje probeert wijfjes in zijn nest te lokken door met zijn kop knikkende bewegingen te maken. Daarna verzorgt en bewaakt het mannetje de eieren. Door met zijn brede borstvinnen te waaieren zorgt hij voor een continue stroom vers en zuurstofrijk water zodat de eitjes niet beschimmelen. Wanneer hij bedreigd wordt, stoot hij een knorrend of grommend geluid uit. Daarom wordt hij ook wel eens de 'rivierknorhaan' genoemd.

Rivierdonderpad

Migratie

Iedereen kent wel het fenomeen van vogeltrek. Elke herfst trekken miljoenen vogels van noord naar zuid. Ook verschillende vissoorten verplaatsen zich tijdens hun leven stroomaf- of stroomopwaarts om bijvoorbeeld eitjes af te zetten. Lang geleden konden vissen zonder probleem de Kleine Nete en haar zijrivieren opzwellen. Tegenwoordig is dit veel moeilijker omdat de mens het landschap sterk veranderd heeft. Voor vissen zoals de rivierdonderpad en de kleine modderkruiper vormt de Hofmolen in Viersel een obstakel om de Molenbeek op te zwemmen. Daarom bouwen we met het LIFE-project een vispassage.

Kleine modderkruiper

Ruigte

Langs de Kleine Nete vinden we natte, bloemenrijke ruigtes met typische soorten als moerasspirea, valeriaan en poelruit. Deze bloemenpracht trekt een rijk insectenleven aan. Vogels zoals de blauwborst zoeken er dan ook naar voedsel.

Blauwborst

Zomerklokje

De benedenloop van de vallei staat onder invloed van het getij van de Schelde. Het zeldzame zomerklokje voelt zich hier perfect thuis en komt dan ook nog veelvuldig voor. Het is een echte lentebloeier en luidt dus de komst van de zomer in. Voor zijn verspreiding vertrouwt deze plant volledig op water. Zo bevatten de zaden luchtholtes waardoor ze meerdere maanden kunnen blijven drijven. Ook de bolletjes koloniseren nieuwe locaties al dobberend op het water.

Zomerklokje

Veen

Op de overgang van de droge gronden naar de vallei komt er het hele jaar grondwater aan het oppervlak. Hier heeft zich vroeger veen ontwikkeld. Eeuwenlang werden deze venen ontwaterd om er turf te ontginnen en ze te hooien. Hierdoor zijn de beemden ontstaan. In de arme Kempen waren deze graslanden noodzakelijk om te overleven aangezien er toen nog geen kunstmest was. De beemden brachten elk jaar veel hooi op omdat ze gevoed werden door een mix van mineraalrijk grondwater en voedselrijk oppervlaktewater.

Echte koekoeksbloem

Moeraskartelblad

Moeraskartelblad

Moeraskartelblad is een halfparasiet. De plant beschikt over bladgroen en kan dus zelf de energie van de zon benutten. De wortels van moeraskartelblad zijn vergroeid met die van omringende grassen waarmee ze extra voedsel aftappen van de grassen. Deze groeien hierdoor slechter. Elke nieuwe generatie kartelblad moet daardoor op zoek naar een nieuwe groeiplaats. Dit leidt tot een wandelend vlekkenpatroon in het grasland. Allerlei bloemen zoals dotterbloem profiteren van de verminderde grasgroei. Waar kartelblad groeit, neemt de bloemenweelde dus toe.

Duingrasland

De Kempense heuvelrug ontstond tijdens de laatste ijstijd. Deze langgerekte landduin is grotendeels bebost maar omvat ook enkele verspreide duingraslandjes. De leefomstandigheden zijn er vaak extreem. Zo is er weinig water. Op het open zand wordt het overdag heel warm terwijl het 's nachts fel afkoelt. Enkel planten en dieren die hieraan aangepast zijn, voelen er zich thuis.

Kampioen

Zandloopkevers zijn echte snelheidsduivels. Al rennend kunnen ze een snelheid bereiken van wel negen kilometer per uur. Ze behoren dan ook tot de snelst lopende insecten. Tijdens het lopen bewegen ze zo snel, dat ze niet goed meer kunnen zien. Daardoor moeten ze regelmatig stoppen om de positie van hun prooi te bepalen.

Bastaardzandloopkever

Klein warkruid

Duivelsnaaigaren

Her en der kan de hei overwoekerd zijn door een fijn netwerk van rode draden. Dit plantje, klein warkruid, parasiteert op heide. De blaadjes zijn gereduceerd tot kleine rode schubben. Het plantje moet zijn voedsel dus stelen van zijn gastheerplant. Dit doet het met zuigworteltjes. In de volksmond noemt men het ook wel duivelsnaaigaren. Je kan wel raden waarom.

Droge heide

De pracht van de purperen hei is al veel bezongen. Ze herbergt ook een hele resem planten en dieren zoals de boompieper, het knopspruitje, kruipbrem, ... Ook de boomleeuwerik met zijn melodieuze zang en de nachtzwaluw vonden tot voor kort hun plekje op de Heiberg. Tegenwoordig rest er nog weinig van de heide van weleer. Dankzij LIFE Kleine Nete zal de oppervlakte opnieuw kunnen uitbreiden.

Natte heide

In de natte delen van de heide groeien typische soorten als dopheide, zonnedauw en veenpluis. Ook de zeldzame lavendelheide en kleine veenbes maken deel uit van dit bijzondere habitat. Insecten zoals de heidesabelsprinkhaan, het groentje en de koraaljuffer gebruiken het als leefgebied.

Dophei

Moeraskniksprietje

Moeraskniksprietje

Net zoals het gentiaanblauwtje parasiteert deze zweefvlieg op mieren. De eitjes worden vlakbij een mierenest gelegd. De vliegenlarfjes kruipen in het nest waar ze zich voeden met de mierenlarven en -poppen. Wanneer ze groot genoeg zijn om te verpoppen, kruipen ze zo dicht mogelijk naar de uitgang van het mierenest. Dit doen ze om niet opgegeten te worden door de mieren bij het uitsluipen.

Ven

Snepkensvijver, één van de oudste natuurgebieden van Natuurpunt, was vroeger bekend voor zijn bijzonder grote kokmeeuwenkolonie met wel 10000 broedparen. Deze grote groep meeuwen is intussen verdwenen maar heeft wel een berg uitwerpselen achtergelaten. Dat zie je nog aan de aanwezigheid van pitrus - een plant die houdt van voedselrijkere situaties - op de vroegere broedplaats. Met LIFE Kleine Nete zullen we dit pitrusveld verwijderen om zo meer kansen te creëren voor ven en heide.

Heikikker

Blauwe prins

Zoals veel amfibieën plant de heikikker zich vroeg in het voorjaar voort. Normaal zijn de mannetjes bruin zodat ze minder opvallen voor predatoren. Wanneer de voortplanting lonkt, kleuren ze prachtig blauw. Met deze blauwe kleur imponeren ze de vrouwtjes.

De natuur zorgt voor ons

Bossen vangen CO₂ en leveren zuurstof. Kruiden geven ons voedsel niet alleen pit, maar de natuur verschaft ons ook tal van geneeskrachtige planten en geneesmiddelen. In de prachtige landschappen kunnen we heerlijk onthaasten na een drukke werkweek...

De natuur ondersteunt ons ook met grondstoffen zoals constructie- en brandhout. Regen- en oppervlaktewater verdwijnen in de bodem en

borrelen enkele jaren later weer op als drinkbaar water. Het zijn maar enkele van de vele zogenaamde 'ecosysteemdiensten' die de natuur levert.

De veelzijdigheid van de natuur blijkt ook in tijden van overvloedige neerslag. Natuurlijke moerasgebieden zorgen voor waterveiligheid. Bij hevige regen houden ze het water vast als een spons, waardoor meer stroomafwaarts gelegen gebieden gevrijwaard worden van over-

stromingen. Wanneer het droger wordt, geven ze het water traag terug af aan de rivier.

Helaas is de natuur als een blokkenhuis: als je één steen weghaalt, stort het huis niet in. Maar haal je steen na steen weg, dan zal het systeem zo vervaarlijk beginnen kantelen dat het plots volledig ineenklapt. Dat is wat dreigt te gebeuren als het biodiversiteitsverlies aan het huidige tempo verder gaat. Ook daarom zijn projecten zoals LIFE Kleine Nete zo belangrijk.

Water als levensbron

Veel van de bijzondere natuur in de vallei van de Kleine Nete is sterk afhankelijk van water. Niet alleen de natte ruigtes en elzenbroekbossen hebben water nodig. Ook bijzondere planten zoals het moeraskartelblad kunnen niet zonder.

Maar zeg niet zomaar water tegen water. Zo heb je regenwater, grondwater, oppervlaktewater, ... Sommige soorten groeien enkel en alleen op die plaatsen met de juiste mix tussen deze verschillende types water.

Grondwater ontstaat uit regenwater dat langzaam de bodem intrekt. Het legt een hele weg af door verschillende grondlagen. Tijdens deze reis neemt het allerlei mineralen op. In de lagergelegen delen van de vallei komt het dan aan de oppervlakte als kwel.

Net omdat water zo belangrijk is, voeren we een ecohydrologische studie uit. In deze studie onderzoeken we welk type water waar voorkomt. Deze kennis zullen we gebruiken om het beheerplan op te stellen.

Kiezen voor diversiteit

Het beheerplan is de basis van het LIFE-project. Daarin leggen we de natuurdoelstellingen vast voor de natuurgebieden van Natuurpunt. Dit doen we aan de hand van historische kaarten, getuigenissen, de bodemkaart, grondwaterstudies en de verspreiding van planten en dieren. Bij de beheerkeuze streven we naar een maximale biodiversiteit waarbij habitats van Vlaams en Europees belang prioriteit krijgen. Dit betekent dat we in het Schupleer en de Kleine Netevallei kiezen voor natte ruigtes, veen en broekbossen. Op de Heiberg en Snekensvijver ligt de focus op heide, duinen en vennen. Binnen het LIFE-project werken we dus aan een nieuw en gevarieerd landschap dat opgebouwd is uit diverse habitats.

Sloop de muren om je heen

Door de jarenlange slib- en kruidruimingen van onze waterlopen ontstonden langs veel waterlopen grote ruimingswallen. De waterloop wordt als het ware bedijkt waardoor ze gescheiden is van de achterliggende graslanden of bossen. Dit zorgt voor verschillende problemen. Bij overstromingen krijgt de beek geen ruimte. Ook regenwater kan niet wegvloeien wat leidt tot verzuring. Zeldzame soorten als moeraskartelblad en poelruit kwijnen dan weg.

Samen met de provincie Antwerpen zal Natuurpunt meerdere ruimingswallen verwijderen. Niet alleen planten maar ook vogels en vissen hebben hier baat bij.

Herstel!

De Europese natuur in de vallei van de Kleine Nete is beschermd maar daarom niet minder bedreigd. Herstel dringt zich dan ook op. Dankzij het LIFE-fonds kan Natuurpunt niet alleen extra gronden verwerven, maar kunnen we ook de nodige herstelacties uitvoeren. Eens hersteld, zijn we natuurlijk niet klaar. In de natuur blijft er altijd werk.

Gezien de grote diversiteit aan habitats, wacht er ons een hele waaier aan taken.

Om de heide te herstellen, moeten we eerst uitheemse naaldhoutaanplanten kappen en vervolgens de strooisellaag plaggen.

Na herstel helpen grazers ons om de heide open te houden. In Snepkensvijver heeft de jarenlange aanwezigheid van de kokmeeuwenkolonie geleid tot een opstapeling van voedingsstoffen. In de voormalige kolonie tiert pitrus welig. Om de natte heide en het ven meer kansen te geven, zullen we deze pitruszone afgraven.

Om de natte ruigtes en veen meer perspectief te geven, moeten we eerst de wilgenopslag en populieren verwijderen. Nadien herstellen we het historische microreliëf en starten we het vroegere maaibeheer terug op. De broekbossen worden verbeterd door populieren te ringen of te kappen.

Geduld

Als natuurbeheerder heb je veel geduld nodig. Zeer voedselrijke stukken moeten we jaren maaien om de pracht van weleer terug te krijgen. Na plagwerken herstelt de heide zich slechts langzaam. Het herstel van broekbossen vergt ook tijd. Hier kunnen we gelukkig een handje helpen door populierenaanplanten te kappen. Soms kan het ook snel gaan. Na het verwijderen van een weekendverblijf eist de natuur al snel haar plek terug op.

Vrijwilligers

Vrijwilligers vormen de basis van Natuurpunt. Zij zorgen voor het herstel en onderhoud van alle gebieden die Natuurpunt beheert. Zonder hen zou dit niet mogelijk zijn. Denk dus eens aan de noeste arbeid die zij verricht hebben wanneer je geniet van een wandeling in één van onze natuurgebieden.

Reuzenbalsemien

Exoten

Net zoals de rest van Vlaanderen wordt de vallei van Kleine Nete geteisterd door invasieve exoten. Deze planten of dieren, die hier van oorsprong niet voorkwamen, zijn door de mens ingevoerd. Sommige ontsnappen en verwilderen waarna ze zich ongeremd beginnen voort te planten.

De lijst van probleemsoorten is intussen erg lang. Namen zoals Amerikaanse vogelkers,

Amerikaanse eik, Japanse duizendknoop, reuzenbalsemien, Nijlgans, ... doen ongetwijfeld een belletje rinkelen. Elk jaar komen er zelfs nog bij. Veel van hen vormen een extra bedreiging voor onze inheemse natuur. Sommige soorten zorgen ook voor structurele problemen. Denk maar aan muskusratten en exotische waterplanten, zoals de grote waternavel, die in een mum van tijd een ganse waterloop doen dichtgroeien.

Het zijn vaak ook hardnekkige soorten. Eens ze gevestigd zijn, krijg je ze heel moeilijk weg. Overheden en natuurverenigingen moeten jaarlijks enorme budgetten besteden aan de bestrijding van invasieve exoten. Zolang de ongecontroleerde invoer van soorten niet aan banden gelegd wordt, blijven er problemen opduiken. Maar jij kan ook helpen. Kies bij het aanleggen van je tuin zoveel mogelijk voor streekeigen plantgoed.

Op stap in de vallei van Kleine Nete

Zin gekregen om zelf op stap te gaan? In de natuurgebieden Kleine Netevallei en het Schupleer kan je al bewegwijzerde wandelpaden vinden. De Heiberg is vrij toegankelijk en Snekensvijver valt te bewonderen vanuit de kijkhut. Ook organiseert Natuurpunt regelmatig geleide wandelingen. Meer info vind je op www.life-kleinenete.be

NATURA 2000: Europese natuur op zijn best!

Het Natura 2000 netwerk is het netwerk van beschermde gebieden in Europa. De combinatie van heide, waardevolle vennen, natte ruigtes en broekbossen maakt de vallei van de Kleine Nete uniek voor België en zelfs Europa. Daarom vormt ze een deel van dit netwerk.

NATURA 2000 is LIFE!

Het Europese LIFE-fonds voorziet financiering voor projecten binnen het Natura 2000 netwerk. Dankzij het fonds kan Natuurpunt gedurende enkele jaren extra inspanningen leveren met het LIFE-project Kleine Nete. De natuur krijgt zo weer volop kansen.

Samenwerken

Niet alleen Natuurpunt neemt het initiatief om dit unieke gebied te beschermen voor komende generaties. Ook de Vlaamse MilieuMaatschappij (VMM) en de Provincie Antwerpen zijn partner in het project. Zo zal VMM instaan voor de bouw van een vispassage en voor de uitvoering van een hydrologische studie terwijl de Provincie Antwerpen op meerdere plaatsen ruimingswallen zal verwijderen.

Natuurpunt, vereniging voor natuur en landschap

De natuurgebieden Kleine Netevallei, het Schupleer, de Heiberg en Snekensvijver zijn maar enkele van de vele gebieden die Natuurpunt beheert. Met 88.000 gezinnen als lid en 20.000 hectare natuur in beheer is Natuurpunt veruit de grootste natuurvereniging in Vlaanderen.

Duizenden enthousiaste vrijwilligers vormen het kloppend hart van Natuurpunt. We organiseren geleide natuurwandelingen en cursussen, zamelen fondsen in om natuurgebieden aan te kopen, organiseren beheerwerken in die natuurgebieden, leggen wandelpaden aan, brengen fauna en flora in kaart, ...

Dagelijks zijn we in de weer om de natuur in jouw buurt de bescherming te geven die ze verdient. Dat doen we niet alleen door aankoop en beheer van gebieden, maar ook door beïnvloeding van het overheidsbeleid. Door tussenkomsten in diverse adviesraden en

rechtstreeks overleg met de beleidsmakers pleiten we voor het behoud van natuur en open ruimte.

Helpende handen zijn altijd welkom, maar ook als gewoon sympathiserend lid hebben we je nodig om sterker te staan. Hou je van de natuur, word dan lid van Natuurpunt!

Jouw steun voor de Vallei van de Kleine Nete.

Je kan deze vallei steunen door een gift op IBAN BE56 2930 2120 7588 (BIC = GEBA-BEBB). Vermeld het gebied en de projectnummer in de mededeling: 'gift Heiberg 7762', 'gift Snekensvijver 7715', 'gift Schupleer 7730' of 'gift Kleine Netevallei 7250'. Voor giften vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest afgeleverd.

EEN
PLUSPUNT
VOOR DE
NATUUR

natuurpunt

Word lid van Natuurpunt!

Het lidgeld bedraagt 24 euro voor het hele gezin. Lid worden kan door overschrijving van 24 euro op rekening BE17 2300 0442 3321 (BIC = GEBABEBB) van Natuurpunt, met vermelding 'nieuw lid kleine nete'.

Je geniet van volgende voordelen:

- Je ontvangt 4 keer per jaar **Natuurblad**, ons ledenblad boordevol informatie over de natuur in Vlaanderen.
- De plaatselijke afdeling nodigt je uit om deel te nemen aan haar activiteiten. Je blijft op de hoogte via een nieuwsbrief of een **lokaal contactblad**.
- Je kan – met het hele gezin – **gratis** deelnemen aan alle **geleide wandelingen en fietstochten** van Natuurpunt.
- Je geniet **10% ledenkorting** bij aankoop van boeken, verrekijkers e.a. producten in de Natuur.winkel.
- Je ontvangt een **welkomspakket** met daarin onze fraaie **natuur.gids** met 66 uitgestippelde wandelingen en fietstochten in de mooiste natuurgebieden van België
- In het welkomspakket vind je ook een **CD met de meest voorkomende vogelgeluiden**.

Natuurpunt • Coxiestraat 11 • 2800 Mechelen
015-29 72 20 • info@natuurpunt.be • www.natuurpunt.be